

היבטים לשוניים בפרשת ויחי פג

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא בציבור בפרשת ויחי בהפטרה ובראשון של שמות

מז ל **אֶעֱשֶׂה**: העי"ן בחטף סגול כן הוא במדויקים

מז לא **הַשְּׁבַעָה לִי וַיִּשְׁבַּע לֹא**: שני לשונות השבועה כאן הן מלרע, ומוטעמות בטעם מפסיק

מח ו **וּמִלֻּדְתָּ אֲשֶׁר-הוֹלַדְתָּ**: הדלת"ן בשוא נח¹

מח ז **מָתָה**: ההטעמה במ"ם. כדי למנוע טעות – בחלק מהחומשים נוספה תלישא גם במ"ם²

מח ט **אֲשֶׁר-נָתַן-לִי קַחֶם-נָא**: געיה בנו"ן ובקו"ף בהתאמה. **וְאַבְרָכֶם**: הר"ש בשווא נע והכ"ף בצירי

מח י עליית שני

מח יד **שָׁכַל**: שי"ן שמאלית

מח טו **וַיִּבְרַךְ**: במלעיל והר"ש בסגול

מח טז **וַיִּקְרָא**: וא"ו החיבור מנוקדת בשווא

מח יז עליית שלישי

מח יט **יִהְיֶה-לָּעַם**: געיה בי"ד הראשונה ודגש חזק בלמ"ד מדין דחיק. **וַיִּזְרְעוּ יִהְיֶה מְלֵא-**

הַגֹּזִים: טעם טפחא בתיבת **וַיִּזְרְעוּ**

מח כ **בָּךְ**: הבי"ת בטעם רביע, אין להשגיח בגרשיים של קורן. **יִשְׁמְךָ**: המ"ם בשוא נע כי השי"ן בחירק מלא³

מח כב **וְאַנִּי**: בגרשיים, אין להשגיח ברביע של קורן. **שְׁכֶם אֶחָד**: האל"ף והח"ת בפתח

מט א עליית רביעי

מט ג **בְּכָרִי אֶתָּה**: שתיהן במלעיל. **וַיִּתֵּר עָז**: העי"ן בקמץ גדול ולא בחולם

מט ו **תַּחַד**: מלרע הטעם בחי"ת. **הָרָגוּ אִישׁ**: טעם נסוג אחר לה"א הר"ש בשווא נע. **עָקְרוּ-שׂוֹר**: דגש חזק בקו"ף והשווא תחתיה נע

מט ט **מִטָּרֵף בְּנֵי עֲלִית**: טעם טפחא בתיבת **מִטָּרֵף**

מט י **מִיְהוּדָה**: מ"ם בחירק מלא, אין לבטא שווא בי"ד. **יִקְהֶת**: דגש חזק בקו"ף והשווא תחתיה נע

מט יג **יָמִים**: יש להדגיש את המ"ם להבדיל מרבים של יום: יום/ימים – יָמִים/יָמִים

מט יז **עָקְבִי-סוֹס**: דגש חזק בקו"ף והשווא תחתיה נע

מט יט עליית חמישי

מט כ **מַעֲדָנֵי-מֶלֶךְ**: העמדה קלה במ"ם הראשונה למנוע הבלעת העי"ן החטופה

מט כג **וַיִּמְרָהוּ**: הי"ד בשווא נח ורי"ש ראשונה בשווא נע

¹ יש משתבשים לקרוא ומולדתך והפכו את השוא הנח לנע [בקריאת סגול] ואת הנע לנח!

² מעניין, שגם בתנ"ך ברויאר ודוּתֵן ובר-אילן שנמנעים מסימון כפול של תלישא ושאר הטעמים המסומנים בראש המילה או בסופה – כאן מסמנים תלישא גם על המ"ם.

³ כלומר התנועה הגדולה של החירק. הובהר כאן כמה פעמים כי הכתיב המופיע במקרא כשהוא חריג מבחינה דקדוקית אינו קובע אם זו תנועה גדולה או קטנה.

מט כד אֲבִיר: הבי"ת רפה ללא דגש

מט כה וַיַּעֲזְרֶךָ: עי"ן בשוא נח, זי"ן בשוא נע, כ"ף סופית דגושה. יש להיזהר מתופעת 'הדבקין' בקריאת פסוק זה (בדומה לכל קריאה אחרת), דהיינו, לתת רווח בין מילים שאות עלולה להיבלע ביניהן למשל: שמים // מעל וכד'. וַיְבָרְכֶךָ: רי"ש בשוא נע וכ"ף סופית דגושה
מט כו

מט כז עליית ששי

יְטָרְךָ: הר"ש בקמץ רחב⁴. יֹאכֵל עַד: טעם נסוג אחור ליר"ד

מט ל אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי-מֶמְרָא: המרכא במילה אֲשֶׁר⁵

מט לג וַיֵּאָסֶף: במלעיל

נ ב הִרְפָּאִים: הפ"א בשוא נע בניגוד להרגל, ולהזהר מהבלעת האל"ף. לא הִרְפָּאִים

נ ז וְכָל זִקְנֵי אֶרֶץ-מִצְרַיִם: טפחא בתיבה וְכָל

נ יד קָבְרוּ: הקו"ף בקמץ קטן

נ יז אֲנִי: מלרע, הטעם בנו"ן, יש להעמיד קלות גם את האל"ף

נ כא עליית שביעי

וַיִּנָּתֶם: במלרע⁶

נ כב מפטיר

נ כד וְאֱלֹהִים: האל"ף כלל אינה נשמעת.

וְהַעֲלֶה: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה, בדומה לו גם בפסוק הבא וְהַעֲלֶתֶם

הפטרת ויחי מלכים א ב:

ב ג וַעֲדוּתֵיךָ: הדלי"ת בשוא נע והו"ו נקראת בחולם, במבטא "ישראל": Ve'edeVotav

ב ה אֲשֶׁר-עָשָׂה לִי: טעם קדמא נסוג אחור לעי"ן.

וּבְנִעְלוֹ: אע"פ שיש געיא (מתג) בוי"ו – הבי"ת בשוא נח

ב ז בְּבִרְחֵי: בי"ת שנייה בקמץ קטן

ב ח קָלָלְנִי: געיה בקו"ף ושוא נע בלמ"ד. וְאָשַׁבַּע: טעם קדמא בשי"ן והעמדה קלה בבי"ת

ראשון של שמות:

א ג יִשְׁשַׁכָּר: כבר כתבנו בפרשיות ויצא-וישלח לקרוא יִשְׁכָּר והשי"ן השנייה כאילו אינה קיימת

א ז שני מנחת שבת

א י הִבֵּה נִתְחַכְמָה: הנ"ן רפויה⁷

א יב שלישי מנחת שבת

⁴ לו היתה המילה יטרף מוקפת לזו הבאה אחריה, היינו דנים אותו בקמץ חטוף.

⁵ בדפוס ונציה בטעות המרכא במילה פְּנִי.

⁶ בשונה מזולתו בפרשת כי תישא, שם מילה שונה לחלוטין, וַיִּנָּחֶם. אצלנו בבנין פיעל שם בבנין נפעל.

⁷ בחלק מהדפוסים, הנ"ן דגושה אך אין זה הנוסח המדויק, בכתר ארם צובה אין דגש.

הרב גור אריה צור נר"ץ דורש את סמיכות הפרשות ויגש-ויחי.

דרשת מאד ויחי יעקב

בשימת לב לסמיכות הפרשיות סוף ויגש ותחילת ויחי:

וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְּרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד
וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עָשָׂר שָׁנָה וַיְהִי יָמֵי-יַעֲקֹב שְׁנֵי חָמֵי עָבָע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמֵאָה שָׁנָה
וַיְחִי יַעֲקֹב. פִּירֶשׁ"י, למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו, נסתמו
עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד, שהתחילו לשעבדם.
דבר אחר, שבקש לגלות את הקץ לבניו, ונסתם ממנו.
שפתי חכמים. עניין הפרשה הסתומה: קבלה היא בידינו מעורא עליו השלום
שפרשת ויחי היא תחילת פסקא [כלומר פרשה בפני עצמה], ולא חדא פרשה עם
וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל [שהוא הפסוק האחרון בפרשה הקודמת], ודרך פרשה סתומה בדרך
כלל שיעורה רוח ט' אותיות, כגון בפרשת ויגש [מו, כז-כח]:

כל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרִימָה שְׁבָעִים וְאַתָּה יְהוּדָה שְׁלַח לַפְּנִי.
והכא, אומר שפתי חכמים, תחילת פרשת ויחי – כולה סתומה ואין בה רוח כלל: כזה:
וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְּרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם שְׁבַע עָשָׂר שָׁנָה

ומביא השפתי חכמים את שאלת המהרש"ל: הרי היא סתומה כביכול לא במקום
הנכון, שלפי פירוש רש"י שנסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד, היתה
צריכה להיות סתומה אחרי גויעת יעקב, או בתחילת פרשת שמות, שאז התחילו
לשעבדם, ומתרץ שהפרשה ניכרת כסתומה רק בתחילתה, ולא באמצעה. לכן סתמוה
בתחילתה. ולתירוץ זה צריך כביכול להגיה ברש"י ולהוסיף את המלה: בתחילתה.
כאומר בפירושו: לָמָּה פרשה זו סתומה בתחילתה, אלא על שם סופה, שבסופה
יסתתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד.

ועדיין יש לשאול, סוף סוף ויחי יעקב כתיב. וכיצד תִּדְרֹשׁ צרה מהמלה ויחי.
ולעומקו של מקרא, לגלות הצפון בפירוש רש"י, ללא צורך כלל בהגהה. יש לומר שעל
ידי סתימת הפרשה מתבררות המלים ויחי יעקב כצרת השעבוד, למרות שנאמר ויחי
יעקב.

כיצד: שבסוף פר' ויגש נאמר וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל, ובתחילת פר' ויחי נאמר ויחי יעקב. ומשום
סתימת הפרשה ללא רוח כלל, יוצא אפוא, שפֶּתַח הכתוב בישראל וסיים ביעקב
כזה: וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד ויחי יעקב בארץ מצרים
שבע עשרה שנה וגו'. ומכיון שֶׁהַשֵּׁם יִשְׂרָאֵל בדרגה נעלה יותר מהשם יעקב, שישראל
הוא העיקר ויעקב טפל לו, וישראל מורה על גאולה ויעקב על גלות, לכן יוצא
איפוא שעל ידי הסמיכות יש כאן כעין ירידה בדרגה, מישראל ליעקב, ויורה הדבר
על ליקוי המאורות וחשכת הגלות.

ובכך תובן שאלתו של רש"י לָמָּה פרשה זו סתומה, ותשובתו בצידה: לפי שכיון
שנפטר יעקב אבינו, נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד, שהתחילו
לשעבדם. פי' שבסתימתה ניכרת הירידה לחשיכה מאורה, ולגלות מגאולה.
ועל דרך הצח יבואר בדרך של אל תקרי. אל תקרי ויחי אלא ויהי, שהרי ח' וה'
מתחלפות. ולמאן דאמר שאין ויהי אלא לשון צער [מגילה י:], יורה "ויחי" על צרת
השעבוד. ע"כ הרב גור-אריה נר"ו, בהמשך באו דברי קבלה אשר אינם מובנים לכל.

ילקוט סופר. וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. במדרש: למה פרשה זו סתומה, מפני שסתם ממנו כל צרות שבעולם. ויש לפרש הכוונה דהנה שמחת וצער עוה"ז כלא⁸ הם חשובין, מה יתאונן אדם חי על עניני העוה"ז הלא עוד מעט ואין צרה. רק עיקר צער של צדיקים הוא מה שנוגע לבניהם, שיוכלו לגדל זרעם על מבועי התורה והיראה טהורה. ואם אינם רואים פרי קודש שלהם בדרך שרוצין בו, הוא להם לצער גדול. ועל כן כל זמן שלא ראה יעקב בעצמו אם יוסף עומד בצדקו לא האמין להם, ואמר לבניו אלכה לראות פניו, בבחינת "הֲרֹאֵינוּ אֶת מֶרְאִיךָ (שיר השירים ב, יד)", וכעת שראה כל בניו וגם יוסף עומדים בצדקם וגם בני בניו מגודלים על ברכיו, לא היה לו עוד שום צער. וזה כוונת המדרש שלאחר שחי יעקב בארץ מצרים וראה כל בניו ביתו עומדים בצדקם נסתמו ממנו כל צרות שבעולם כי לא היה לו עוד שום צער⁹.

זרע שמשון. אִם נָא מִצְאֵתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׁים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וגו' וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כְּדִבְרְךָ וַיֹּאמֶר הַשְׁבֵּעָה לִּי. וברש"י: שים נא ידך והשבע.

והנה מסדר הפסוק נראה שיוסף לא נשבע מיד כשאמר לו אביו 'שים נא ידך תחת ירכי' ותשבע, ולכך הוצרך יעקב לומר לו שוב 'השבעה לי' וצ"ב מדוע. עוד יש לבאר מדוע בתחילה אמר לו יעקב 'שים נא ידך', שנראה כמי שמבקש טובה מאיש זר דרך מציאת חן, ואחר שיוסף השיב לו 'אנכי אעשה כדברך', אמר לו יעקב בלשון ציווי 'השבעה לי' כדרך שמצווה האב לבנו¹⁰. גם יש להבין מה שאמר 'השבעה לי', דתיבת 'לי' לכאורה מיותרת.

ויש לתרץ, שמתחילה לא היה יכול יעקב לצוות ליוסף בציווי גמור שלא יקבור אותו במצרים, שהרי אין הדבר תלוי בו, כי אולי פרעה לא יתן לו רשות, ואין דרך האב לצוות לבנו בציווי גמור על דבר שתלוי ביד אחרים, לכך אמר לו בדרך בקשה שישבע לו, והיינו שיעשה השתדלות שפרעה יתן לו רשות. והשיב על זה יוסף: 'אנכי אעשה כדברך', 'כדברך' דייקא, לרמוז ליעקב שאכן הדבר יהיה כפי שיעקב אמר דרך בקשה ולא דרך חיוב, כי אכן אין הדברים תלויים בו, אלא בפרעה, וממילא אין סיבה להישבע על כך שיעשה השתדלות שפרעה יתן לו רשות, היות ואין דרך להרבות הפצרות למלך ואם כן, השבועה תהיה בטילה מתחילתה.

ועל כך אמר לו יעקב שוב: 'השבעה לי' לעשות הדבר הזה, כי ע"י שתישבע, לא יוכל פרעה למנוע בעדך מלעשות ולקיים שבועתך, כפי שאכן כך היה, כי פרעה לא היה יכול להכריח את יוסף להתיר את שבועתו, כי אז יתיר גם את השבועה האחרת שלו שנשבע לפרעה שלא יגלה שאין פרעה מכיר את לשון הקודש (ע"י סוטה לו: והובא ברש"י נ ו) ולכך בזה אמר יעקב ליוסף בלשון ציווי. אמנם היות שסו"ס עדיין הדבר אינו תלוי ביוסף אלא בדעתו של פרעה, ואפשר שפרעה יקשה את לבו ואף לאחר השבועה עדיין ימנע מיוסף להוציא את אביו ממצרים, ונמצא שאינו יכול לקיים את השבועה, לכך דקדק יעקב ואמר לו 'השבעה לי', דייקא, 'לי' שהשבועה תהיה על דעתי, ואין דעתי שתחול השבועה רק אם פרעה יתן לך רשות, אך לעין העולם ולפרעה יהיה נראה זה כשבועה גמורה.

⁸ א"ה. וְכָל יְדֵי אֶרֶץ כְּנָעַן חֲשִׁיבִין (דניאל ה, לב). על מקרא זה בנוי הביטוי. הכתיב כְּנָעַן נראה שגוי, וגם לא מודעים למקור (כעין השיבוש הנפוץ בְּתִיָּה בת פרעה בניקוד פתח), לכן הכתיב הנפוץ הוא כְּנָעַן, ולרוב נקרא כְּנָעַן.

⁹ ו"ל הרה"ק ר' שמעון מזעליכאו (נהרי אש אות ק"ו) "צדיק ורע לו רשע וטוב לו", אין לחשוב שחז"ל דברו מן "רע לו" ו"טוב לו" בענינים חולפים ועוברים, כגון ממון או כבוד או פרנסה בריווח או בצמצום. אלא "רע לו", היינו רע ממש, בענינים הנוגעים לנפשו, בענין בנים ודורות היוצאים מהם, ובענין דברים הלוחצים עליו המטרידים אותו בתורה ועבודה, והיינו דברים הנוגעים בנצחיות של הצדיק, אבל בכל זאת אין להרהר אחר מדותיו של הקב"ה, וכן "רשע וטוב לו", היינו שמתברך בבנים טובים, ויש לו גם היכולת לעשות צדקה וטוב, וכן שאר דברים הנוגעים בנצחיות. ואנו אין לנו שום השגה בדרכי השי"ת המנהיג עולמו בחסד לפי הסדר הנעלם מאתנו, ונגלה לפני אדון כל הנשמות רבון כל המעשים.

¹⁰ א"ה. יתכן שהביטוי הארוך הַשְׁבֵּעָה במקום הַשְׁבַּע מראה על ציווי של בקשה.

שִׁים-נָא יָדָךְ תַּחַת יָרְכִי מפרשת ויחי סז (ראה גם חיי-שרה פג). ראב"ע פירוש ארוך: - וכן באברהם אמר אל עבדו "שִׁים נָא יָדָךְ תַּחַת יָרְכִי. וְאַשְׁבִּיעֶךָ בְּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם" (בר' כד, ב-ג), כי השבועה שהשביעו בשם היתה, ולא שימת היד תחת הירך; איננה שבועה, רק הוא סימן, כי השם ידו תחת ירך אחר, כאלו הוא שם כל גופו ברשותו, שיעשה בו אדוניו כל חפצו. וכן מצאנו כתוב בדברי הימים באחי שלמה: "וכל השרים והגבורים וגם כל בני המלך דוד נתנו יד תחת שלמה המלך" (ד"ה א כט כד).

כך הוא פירש גם לעיל בפרשת חיי שרה. בגליון חיי-שרה סז הובא גם לשון רד"ק שם. רד"ק בעקבות ראב"ע ביתר אריכות. אמרו, כי מנהג היה באותם הימים לאדם שמצוה אחר וְאַבְרָם אָמַר מִי שֶׁתַּחַת רִשְׁתּוֹ, כֵּן אוֹ עַבְדִּי רַדְ"ק מִפְּרֵשׁ סַתֵּם מִי שֶׁמִּצְוֶה, שִׁמְשִׁים יָדוֹ תַּחַת יָרְכּוֹ לְקִיִּים הַדָּבָר; כִּי כִּמוֹ שֶׁהִיד בְּרִשְׁתּוֹ תַּחַת יָרְכּוֹ, כֵּן יִהְיֶה הוּא בְּרִשְׁתּוֹ לְקִיִּים הַדָּבָר. וְהִיא מִנְהַג זֶה חֹזֵק בִּינֵיהֶם לְקִיִּים כָּל דָּבָר, כִּמוֹ בְּרִית שְׁכֻרַת אָדָם עִם חֲבִירוֹ. וְכֵן אָמַר יַעֲקֹב אֲבִינוֹ לְיוֹסֵף בְּנֵו, כַּשֶּׁרְצָה לְצִוּוֹתוֹ עַל קְבוּרָתוֹ, "שִׁים נָא יָדָךְ תַּחַת יָרְכִי". וְיֵשׁ מִפְּרָשִׁים, שֶׁהִשְׁבִּיעוּ בְּמִצְוֹת מִלֵּה; וְאִם כֵּן הִיא לֹא לֹמַר: "וְאַשְׁבִּיעֶךָ בְּמִצְוֶה זוֹ, וְהוּא אָמַר: "וְאַשְׁבִּיעֶךָ בְּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם".

אבל בתרגום המכונה 'יונתן'. שְׁוִי כְּדֹן אִידָךְ בְּגִזְרֵת מְחֻלָּתִי. כלומר לתפוס בערוה ממש. ובפסוק הבא. וְכֵן בְּגִלְלָה דְּהוּא בְּרִיחַ לֹא שְׁוִי יָדִיךָ אֱלֹהֵן אָמַר אֲנִי אֶעֱבִיד כְּפִתְגָמוֹ: וְאָמַר קִיִּים לִי וְקִיִּים לִי. כלומר יוסף סירב לעשות כן, ולכן יעקב הסתפק בשבועה. כן מפורש בהדר זקנים. אין נא אלא לשון בקשה כלומר אל תקפיד על שאני שואל ממך שבועתך תחת ירכי כי הנשבע צריך ליטול בידו חפץ של מצוה, ולא רצה יוסף לשום ידו משום שנאמר וְלֹא יִגְלֶה כֶּנֶף אָבִיו (דברים כג, א) אלא נשבע לו: (ע"פ פניני תרגום יונתן) המקרא ולא יגלה כנף אביו כפשוטו, הסבר למה אסור לשאת אשת אב. לדעת רבי יהודה בא לאסור גם אנוסת אביו או מפותתו; ולחכמים המתירים בא לאסור שומרת יבם של אביו, אע"פ שבלאו הכי אסורה עליו משום דודתו (אשת אחי אביו) להוסיף לאו נוסף.

אבל הדר זקנים מפרש כפשוטו, מטעם כבוד אביו, אין לגלות את ערותו ומקל וחומר לאחוז בה. בדומה לכתוב בבלי פסחים נא א כדתניא: עם הכל אדם רוחץ, חוץ מאביו וחמיו. ובעל אמו, ובעל אחותו. ורבי יהודה מתיר באביו מפני כבוד אביו. והוא הדין לבעל אמו. רש"י מאביו וחמיו - מתוך שכוואהו, ונזכר שמסס ילא - נותן לכו להרהור, וכן בחמיו, נותן לכו שיתא לאשתו מכאן, וכן צבעל אחותו נמי, איכא היראה. משום כבוד אביו - שמססו צמחץ¹¹.

לולא התרגום והדר זקנים לא נוח לפרש שיוסף סירב לבקשה מפורשת מאביו מטעמי צניעות.

מח א הנה אביך חלה הרב גור אריה צור נר"ו. ובמדרש רבה (בראשית פרשה סה, תולדות) אמר ר' יהודה בן סימון: יַעֲקֹב תָּבַע אֶת הַחוּלִי, אָמַר לְפָנָיו רַבּוֹן הָעוֹלָמִים אָדָם מֵת בְּלֹא חָלִי וְאִינוּ מֵיִשֵּׁב בֵּין בָּנָיו, מֵתוֹךְ שֶׁהוּא חוּלָה שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים הוּא מֵיִשֵּׁב בֵּין בָּנָיו. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חֲזִיף דָּבָר טוֹב תְּבַעַת וּמִמֶּךָ הוּא מֵתָחִיל שֵׁנָא וְיִאָמַר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה.

ולעומקו של מקרא יש לומר שלכן נקרא האדם "חולה" לפני שמתבקש למעלה, שהוא לשון **לחלות** אֶת פְּנֵי ה'. (זכריה ז, ב). והוא ענין תפילה, כמו וַיִּחַל מֹשֶׁה (שמות לב, יא). שאז זוכה האדם ביותר **לחלות** פני דר עליו. וכדלקמן שבקש יעקב לגלות את הקץ. שאז נמסרים לו רזי השכינה וסודותיה. וכרשב"י ביום הסתלקותו¹² שהתקיים בו

ג"ל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (תהלים קיט, יח).

¹¹ דין זה אינו מופיע ברמב"ם ובשלחן ערוך, אבל מופיע ברמ"א. אכן העזר הלכות אישות סימן כג עוד אסרו בגמרא לרחוץ עם אביו ואחיו (יש גורסים 'חמיו', כי בתלמוד נראה שאחיו מותר, וחמיו מפורש לאיסור) ובעל אמו ובעל אחותו, ונהגו עכשיו חיתר בדבר הזואל ומכסין ערותן בבית חמרחץ ליכא למיחש לחרהזורא (אגודה). בזמננו במקוואות מתרחצים וטובלים ערומים ואעפ"כ רק בודדים מחמירים בזה.

¹² א"ה. לא מוסכם שרשב"י נלב"ע בלג לעומר, יש טוענים שביום זה רק נתעלה ונגלו לו הרבה תעלומות חכמה.

א"ה. בפעל ח.ל.ה המעבר לבניין פיעל משנה את המשמע, אבל ידידנו נר"ו מצא את הדרך לחבר בין המשמעים.

מח כ הרב עמרם אייזנשטיין נר"ו. ויברככם ביום ההוא לאמור בך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים באפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה:

הנה כתב המלבי"ם בפרשת ויקרא (אות ר"ג) דהנה בהרבה מקומות בתורה כתוב כלל ואחריו פרטים, ופעמים שהכלל הוא בלשון רבים, כגון: ויקהל משה ואהרן (במדבר כ, י). ופעמים שהכלל הוא בלשון יחיד, כמו: ויעש משה ואהרן (שמות ז, ו). והחילוק ביניהם הוא: שבמקום שהפרט מוזכר ראשון היה קודם לשני, או שהוא העיקרי, הוזכר הכלל בלשון יחיד. וכששניהם שווים, הוזכר הכלל בלשון רבים.¹³ ¹⁴ ועיקר דקדוק זה כבר מבואר בגמ' יומא ה:–ו.¹⁵

והנה גם הטעמים הולכים לפי זה. שכשכתוב לשון רבים, הטעם המפסיק הוא בכלל. וכשהכלל הוא בלשון יחיד, ההפסק הוא בפרט הראשון. כגון: ואמר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה. כתוב יבאי בלשון רבים, וההפסק הוא בתיבת יבאי. וכן: (במדבר כ י) ויקהל משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע. כתיב ויקהלו לשון רבים, וההפסק הוא בויקהלו. ועוד הרבה מקומות. ואילו בפסוק: (שמות ז ט) ויעש משה ואהרן כאשר צוה יי אתם בן עשו: כתוב ויעש לשון יחיד, וההפסק הוא בימשה, והפיסוק הוא: ויעש משה, ואהרן.¹⁶ וא"כ בעניינינו לפי מה שביאר בתרגום יונתן, וכ"כ הרמב"ן, שיבד' מוסב על יוסף, מובן מאוד מה שכתוב יבד' לשון יחיד. אבל לפמשי"כ הרד"ק שיבד' מוסב על אפרים, לכאורה קשה, שהרי אין הפסק ביישמך אלקים כאפרים.

ונראה שזה משום שכאן הרי כתוב במפורש בסוף הפסוק וישם את אפרים לפני מנשה, וכמו שביאר הרד"ק, שהכוונה נשם את אפרים לעיקר בברכה זו. [וכן נראה שכוונת האבן עזרא, שכתב: וישם את אפרים בדיבור הברכה].

¹³ והנה כתוב במדבר יב א ותדבר מרים ואהרן במשה על-אדות האשה הכשית אשר לקח כן-אשה כשית לקח: ופירש"י: ותדבר מרים ואהרן. היא פתחה בדיבור תחלה, לפיכך הקדימה הכתוב תחלה. הרי שימרים' היא היתה תחילה, ולכן כתוב יתדבר' לשון יחיד ולשון נקבה.

וכן בשופטים ה א ותשר דבורה וברק בן-אבינעם ביום ההוא לאמר: כתוב יתשר' לשון יחיד ולשון נקיבה, כי דבורה היתה העיקרית, כמבואר בכל השירה [יעד שקמתי דבורה, יעורי עורי דבורה].
וכן שם ו ג כתוב: והיה אם-זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני-קדם ועלו עלי: כתוב יעלה' לשון יחיד, כי זה מוסב בעיקר על מדין, כדמשמע שם בפסוקים ו, ז, יד, שהוזכר רק מדין.

¹⁴ וכתב שמצא הוכחה לזה מהתוספתא דעל איל המילואים סמכו אהרן ובניו בבת אחת, ועל פר המלואים סמך כל אחד בפני עצמו. כי בפר המילואים כתוב 'ויסמך' אהרן ובניו את ידיהם על ראש פר חטאת (ויקרא ח, יד), בא הפועל בלשון יחיד משום דכל אחד סמך בפני עצמו. ובאיל המילואים כתיב שם ויסמכו אהרן ובניו את ידיהם (ויקרא ח, יח) שבא הפועל בלשון רבים, מורה שכולם סמכו כאחד. [וביאור השיטות בהסבר השינויים שבפסוקים אלו, נתבאר במקום אחר באריכות. ואכמ"ל].

¹⁵ כיצד הלבישן.. פליגי בה בני ר' חייא ורבי יוחנן. חד אמר אהרן ואחייכ בניו, וחד אמר אהרן ובניו בבת אחת. אמר אביי בכתונת ומצנפת כולי עלמא לא פליגי דאהרן ואחייכ בניו, דבין בצוואה ובין בעשיה אהרן קדים. כי פליגי באבנט, מאן דאמר אהרן ואחר כך בניו, דכתיב בעשיה ויחגר אותו באבנט (ויקרא ח, יז), והדר כתיב ויחגר אתם אבנט (פס' יז). ומאן דאמר אהרן ובניו בבת אחת, דכתיב בצוואה ויחגרת אתם (שמות כט, ט). ולמאן דאמר אהרן ובניו בבת אחת, הכתיב ויחגור אותו באבנט' והדר כתיב ויחגור אתם אבנט', אמר לך ההוא אבנטו של כהן גדול לא זה הוא אבנטו של כהן הדיוט. ולמאן דאמר אהרן ואחייכ בניו, והכתיב ויחגרת אתם אבנט'. אמר לך ההוא קמ"ל אבנטו של כהן גדול זהו אבנטו של כהן הדיוט, ויחגור אותו אבנט' ויחגור אתם' למה לי, שמע מינה אהרן ואחייכ בניו. ובבת אחת מי משכחת לה לא צריכא דאקדים:

הרי שכיון שכתוב בשמות ויחגרת אתם אבנט אהרן ובניו, זה מלמד שהיו אהרן ובניו שווים. או שחגר את כולם בבת אחת, או שהיו שווים בזה שהיה אבנט כולם שווה.

¹⁶ ובכלי יקר כתב: ויעש משה ואהרן כאשר צוה ה' אותם. בכל דבור ודבור שמרו זה הסדר המצווה, שהיה משה מדבר קודם כמו שליח מהאל יתברך ואחר כך היה אהרן מתרגם: וזה מתאים עם דברי המלבי"ם הנ"ל.

אבל הרמב"ן כתב ויישם את אפרים לפני מנשה בכל ברכותיו. וכן פירש"י שזה מוסב על זה שאפרים יהיה לפני מנשה בדגלים ובחנוכת הנשיאים. ולכאורה זו כוונת התרגום יונתן. ונמצא שהתרגום יונתן והרמב"ן והרד"ק לשיטתם. שכיון שהרד"ק פירש שיישם את אפרים לפני מנשה מוסב על ברכה זו, הוא היה יכול לפרש שיב"י מוסב על אפרים. ומחמת שהרמב"ן פירש שיישם את אפרים לפני מנשה מוסב על ברכות אחרות, הוצרך לומר שיב"י מוסב על יוסף, כדי שלא יקשה למה כתוב יב"י לשון יחיד. ונראה שזו היא גם הסיבה שהרמב"ן והרד"ק כתבו את שני החלקים הללו יחד.

מח יד נועם אלימלך בראשית פרשת ויחי **שָׁכַל אֶת יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר**. ולכאורה הטעם הוא ההיפך של עשיה (מבואר באריכות בקטע הקודם, שלא הובא כאן שהעדיף את אפרים אע"פ שמדרגת מנשה גבוהה יותר), אלא למדה תורה דרך ארץ שנהוג אדם כבוד בחבירו לפי הראוי לו ואף על פי שהיה יכול יעקב אבינו עליו השלום לחזור ולהעמידם כרצונו זה לימינו וזה לשמאלו. אלא שכוונתו היה שלא לבייש את מנשה ולכך שכל את ידיו בראשם, וקל להבין:

מט כ מלוא העומר. **מֵאֲשֶׁר שָׁמְנָה לַחֲמוֹ וְהוּא יִתֵּן מְעַדְנֵי מֶלֶךְ**. יש ג' פסוקים של ז' תיבות, ותיבת 'והוא' באמצע. (א. הכא. ב.). 'וְנָדִיב נְדִיבוֹת יַעֲקֹב' 'וְהוּא' על נְדִיבוֹת יָקוֹס (ישעיהו לב, ח), (ג. אֱלֹקִים הֵבִין דְּרָפָה 'וְהוּא' יָדַע אֶת מְקוֹמָהּ (איוב כח, כג). ויש לפרש, כי דרך צדיק דאומר מעט ועושה הרבה, כמו אברהם שאמר 'וְאֶקְחָה פֶת לָחֶם (בראשית יח, ח)', ולבסוף נתן להם יַיִשָׁח חֲמָאָה וְחָלָב וּבֶן הַבֶּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה (ע"י ב"מ פו.). וזהו שאמר הכתוב "מֵאֲשֶׁר שָׁמְנָה לַחֲמוֹ וְהוּא יִתֵּן מְעַדְנֵי מֶלֶךְ", שתחילה מזמן האורח על פת לחם, וזה "לחמו" אבל בשעת נתינה יתן מעדנים יקרים וזה "מעדני מלך". והטעם שאומר מעט ואח"כ עשה הרבה, הוא כדי שלא ישבחוהו בהכנסת אורחים שלו, לכן ממעט באמירה ואומר דיתן רק פת לחם.

אך לפעמים עדיף לפרסם רוח נדיבותו, כדי שילמדו אחרים ממנו, דהנה כתיב גבי דוד המלך, דאחר שכרת את כנף שאול המלך, ולא הרגו, אמר שאול לדוד: "וְאַתָּה הֲגַדְתָּ הַיּוֹם אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֵתִי טוֹבָה אֲתָּה אֲשֶׁר סָגַרְנִי ה' בְּיָדְךָ וְלֹא הֲרַגְתָּנִי: וְכִי יִמְצָא אִישׁ אֶת אִיבֹו וְשִׁלְחוֹ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה וְה' יִשְׁלַמְךָ טוֹבָה תַּחַת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לִּי (שמואל א, כד, יט-כ). ופירש בבניה לעתים (ח"ב דרוש ל"ב) אף שההגדה וההתפארות בדבר טוב אינו ראוי, אך כשיש בזה תכלית, מקבל שכר על זה במה שאחר לומד ממנו¹⁷.

וזהו שאמר הכתוב: "וְנָדִיב נְדִיבוֹת יַעֲקֹב", כשיעוץ ה'נדיב' לאחרים לעשות נדיבות, אז "והוא על נדיבות יקוס", פי' יקוס' היינו שיפרסם נדיבותו, כדי שילמדו אחרים ממנו. אך צריך התבוננות שלא יהיה כוונתו להתפאר, וזה מסור לאלוקים מה כוונתו. וזה שאמר הכתוב: "אֱלֹקִים הֵבִין דְּרָכָה"

¹⁷ וז"ל. מתנאי השלימות לעשות המצוה לא לשום תכלית אחר חיצוני, כמו ההתפארות וכיוצא. והסימן של שלימות הפעולה, הוא כשיפעלנה ולא יפרסם אותה, אבל אם יגדנה ויודיענה, כבר איבד התכלית, כי זה מורה דכוונתו ההילול והשבח וכולם ידעו מעלתו. וכו'.

והנה שאול המלך שיבח את דוד על הפועל שעשה וקראו "צדיק" בזה, להודיע שעשה פועל מעולה מאוד. אבל לכאורה זה יצדק אילו דוד אחר עשותו אותו, היה מסתירו ומעלימו ולא יזכירו על פיו, אבל דוד לא כן עשה, אלא הגיד אותו ופרסמו לבעל הדבר עצמו, כאילו רצה שיחזיק לו טובה, או להתגדל ולהתפאר מזה. על כן אמר שאול המלך, כי אין הדבר כן אלא תכלית ההגדה של דוד היה להלהיב הלבבות ולעורר רוחות האנשים דילמדו ממנו לבלתי החזיק במידת הנקמה, ולסבול העלבון ולא ישלחו ידיהם באויביהם. וזה שאמר שאול: "וְאַתָּה הֲגַדְתָּ הַיּוֹם, פִּי, מֵה שֶׁאַתָּה הֲגַדְתָּ הַיּוֹם וּפְרַסְמָת הַפְּעוּלָה הַזֹּאת, שְׁעִשִּׂית עִמִּי טוֹבָה וְלֹא הֲרַגְתָּנִי, לֹא הִיא זֶה מֵאֲתַךְ בְּכוֹנָה גְרוּעָה, אֲלֵא מִפְּנֵי שִׁימֶשֶׁךְ מִזֶּה תוֹעֵלֶת עֲצָמִי לְזוּלָתְךָ, כִּי מִכָּאֵן וְאֵילֶךְ, כְּשִׁימְצָא אִישׁ אֶת אוֹיְבוֹ, לֹא יִנָּקֶם מִמֶּנִּי, אֲלֵא יִשְׁלַחַנִי בְּדֶרֶךְ טוֹבָה. כִּי זֶה יִלְמֹד מִמֶּךָ בְּקֹל וְחוֹמֶר: וּמֵה דוֹד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁמִּטְבְּעוֹ הִיא כְּעֶסְנִי, בְּעַל חֲמָה וְנוֹקֶם, וְהִיא נִרְדֵּף מִשְׁאוֹל חֲמִי בְּכִמָּה מִיְּנֵי הִרְדּוּפוֹת, תַּחַת כִּמָּה טוֹבוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה לִּי, וְכִמְעַט הִיא מוֹתֵר לִּי מִטַּעַם "הִבֵּא לְהִרְגֶּךָ הַשֶּׁכֶם לְהִרְגוֹ", וְהִיא מוֹסֵת מִעֲבָדִי וְעֲמֹו לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְעַם כָּל זֶה כִּבֵּשׁ אֶת יִצְרוֹ וְלֹא עָשָׂה מֵאוֹמָה, כָּל שֶׁכֵּן אֲנִי, וּבִזֶּה יִמְנַע עֲצָמוֹ מִלְרַדְפוֹ וַיֵּשׁ לַחֲוֹ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה. וְהִנֵּה הָאִישׁ הַהוּא, לְהִבֵּא יַעֲשֶׂה פְעוּלָה זֹאת הַטּוֹבָה וְיִזְכֶּה לְתַגְמוֹל, וְגַם אֶתָּה, בְּשֶׁכֶר הַפְּעוּלָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת שִׁיעֲשֶׂה זֹלָתְךָ, יִשְׁלַם הַקֶּבֶ"ה לָךְ, כִּי הִייתָ אֶתָּה הַסִּיבָה בְּמֵה שְׁעִשִּׂית לִי הַיּוֹם הַזֶּה, כִּי מִמֶּךָ רָאָה וְכָן עָשָׂה, וְלִכֵּן רָאִי שֶׁתִּקְבַּל שֶׁכֶר מִזֶּה.

של הצדקה שהוא מפרסם, "זהו ידע את מקומה" שראוי לפרסם צדקתו במקום שילמדו אחרים ממנו.

נ י וַיָּבֹאוּ עַד גִּרְזֵן הָאֵטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אִם נִפְרַשׁ עֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַצֵּד הַמְּזֻרְחִי שֶׁל הַיַּרְדֵּן, נִרְאָה תְּמוּנָה לַמַּדְיִי לְמַה מְסֻלֵּל הַלּוּיִת יַעֲקֹב אֲבִינוּ וְקִבּוּרָתוֹ לֹא עֵבֶר דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וּפְנִיָּה מְזֻרְחָה לְכִיוּן חֲבֵרוֹן. וּבְכָל מִקְרָה גַם אִם הַכוּוֹנָה לַגְּדָה הַמְּעֻרְבִית, חֲבֵרוֹן הִיא דְּרוּמִית לַיַּרְדֵּן, וְלִמָּה הַגִּיעוּ הַסּוּפְדִים וְהַמְּלוּוִים לַיַּרְדֵּן. וּמִכָּאֵן דְּבָרֵי הָרַב אֲבֵרָהּ יִשְׁעִיהוּ קֶרְלִיץ ז"ל בְּעַל סֵפֶר חֲזוֹן אִישׁ. חֲבֵרוֹן הִיטָה בְּחֻלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה בְּמִזְרַחִית צְפוֹנִית, דְּכֵתִיב יְהוֹשֻׁעַ ט"ו ט"ו, שְׁעָלָה מִחֲבֵרוֹן לְדָבִיר וּמִשְׁמַע דְּסֻמוּכִין הֵן, וְדָבִיר בְּגִבּוֹל צֶפֶן כְּדֵכֵתִיב שֵׁם ז', וְהִיא לְמִזְרַח יְרוּשָׁלַיִם, וְכִשְׁנִשְׁאוּ יַעֲקֹב אֲבִינוּ מִמְּצָרִים לְחֲבֵרוֹן הִיא אֲפֻשֶׁר לָהֶם לִכְנֹס דֶּרֶךְ פְּלִשְׁתִּים וּלְלַכֵּת כָּל אֹרֶךְ א"י מִמְּעֻרָב לְמִזְרַח עַד חֲבֵרוֹן וּלְפ"ז לֹא פָּגְעוּ בִּירְדֵּן, אֲבָל אַחֲרֵי שֶׁנֶּאֱמַר בְּרֵאשִׁית נ' י', גִּרְזֵן הָאֵטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, לְמַדְנוּ שֶׁלֹּא הִיטָה לָהֶם דֶּרֶךְ לְחֲבֵרוֹן מִמְּעֻרָב אֶלָּא מִצֶּפֶן, וּבָאוּ כִּנְגַד הַיַּרְדֵּן וְהִפְכוּ פְּנִיָּהם לְדְרוֹם עַד חֲבֵרוֹן וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן דְּכֵתִיב הֵינּוּ עֵבֶר הַמְּעֻרְבִי, וְאוּלַי הִלְכוּ דֶּרֶךְ הַמְּדַבֵּר וְדֶרֶךְ אֶרֶץ אֲדוּם וְהִקִּיפוּ יָם הַמֶּלֶח וְעִבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן כְּכִנִּיסַת יִשְׂרָאֵל לָאֶרֶץ. (שְׁבִיעִית ג' כ"ז)

פֶּן לְחֶכֶם וְיִחְכְּמוּ עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר גליונות <https://gilyonot.jewishoffice.co.il>

אִם אֵתָּה מִתְעַנֵּיין

בְּהַבְטִים הַלְשׁוֹנִיִּים שֶׁל הַתּוֹרָה

(לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, הַמְּשֻׁנָּה, הַתְּלֻמוֹד וְכו')

אֵתָּה מוֹזְמֵן לְהַרְשֵׁם (בְּחֵן)

לְקַבֵּל דּוּאָ"ל בְּנוֹשָׂאִים לְשׁוֹנִיִּים

בְּרִעוּת: info@maanelashon.org

© בּוֹא לְהַחֲכִים אֶת עֵצְמְךָ וְאֶת שְׂאֵר הַמַּכְתָּבִים ©